

Mlýny a mlynáři ve Francově Lhotě

Od dob, kdy člověk poznal obilná zrna jako součást své potravy, naučil se je nejprve sbírat a později i pěstovat jako polní kulturu, upravovat si je k jídlu, drtit na mouku. V pradávných dobách používal k drcení zrn kamenná drtidla, později přišel na to, že otáčením kamenů se mezi jejich třecími plochami zrno lépe drtí, roztírá a tak vytvářel a zdokonaloval mlýnce, uváděné do pohybu lidskou silou. Protože tato práce byla namáhavá, málo produktivní, přemýšlel jak si ji ulehčit, mletí zdokonalit. Přišel na myšlenku využít přírodní síly, tekoucí vody, k pohonu mlýnských kamenů, za pomoci kola, uváděného do pohybu silou vodního proudu. Tyto mlýnce na vodní pohon jsou známy z archeologických nálezů už v I. tisíciletí před n. l. a to zvláště z oblastí intenzivního zemědělství a hustého osídlení kolem Středozemního moře. Odtud se jejich znalost šířila do ostatních částí tehdy známého světa, i do Evropy.

Nejstarší písemné prameny z našich zemí připomínají mlýny v Čechách k r. 933, na Moravě k r. 1150. Tyto písemné doklady potvrzují už existenci mlýnů u nás, které však vznikaly už mnohem dříve.

I říčka Senice byla od dáвна využívána k pohonu řady mlýnů ve všech obcích na jejím toku, počínaje mlýnem ve Val. Senici, třemi mlýny ve Francově Lhotě, jedním v Horní Lidči, v Lidečku, Lužné, ve Val. Polance, v Leskovci a Ústí u Vsetína.

První zmínka, která potvrzuje existenci mlýna ve Francově Lhotě, je z r. 1526, kdy Trystram Franc z Háje, držitel Lhoty, si dal v Lidečku udělat mlýnské kameny a obviňuje Jana z Lomnice na Brumově, že „...Matuš Mlynaříků z Klobúk, člověk pana Jana z Lomnice, vzal pak Francovi z Háje 3 kameny mlynné, které si dal od France vylomiti k mlýnu svému tam, kdež mu fojt lidecký odpustil...“ *1

Další zprávu o mlýnech máme v soupisu osadníků z let 1669 – 70, který pak sloužil jako podklad pro Lánský rejstřík. Mezi čtvrtlániky jsou uvedeni: „...Martin Kožušků – má mlýn o jednom složení ... Vašek Mlynaříů neb Zymek, dříve Daniel Mlynaříů, jehož Tataři odvěkli r. 1663 – má mlýn o jednom složení...“ *2

V první polovině 18. století /kolem r. 1740/ víme o třetím mlýnu ve Francově Lhotě. Obyvatel Fr. Lhoty Josef Trochta žádá hraběte Josefa Illesházyho na Brumově o udělení povolení k postavení mlýna na svém pozemku. V žádosti m. j. uvádí, že „...v osadě Francově Lhotě je nedostatek mlýnů, stejně jako v okolí...“ a dále uvádí, že „...k zbudování pak takovému způsobu a příležitostě místo vynachází se na jisté lúce pod osadů našů, ku gruntu mému přísluchající, na kterém místě mlejn jeden vystaviti by se mohl...“ a žádá k tomu povolení. *3 Mlýn byl Josefem Trochtou skutečně postaven a jde o nyní už zrušený Pavlacký mlýn, č. 108. Trochtové mlýn drželi až do poloviny minulého století. Neměli to na mlýně vždy snadné, jak dokazuje žádost Václava Trochty broumovskému pánu Janu Krt. Illesházymu ze dne 26. 10. 1766: „...po smrti našeho nebožtíka otce Mikuláše Trochty z Francových Lhot tři bratrové Mikuláš, Jura a Václav sme na živnosti pozůstalí, při kterej živnosti jeden mlýn s jedním složením se vynachází...“ a dále v žádosti uvádí, že on, Václav, jako nejmladší má zůstat na mlýně, každoročně má platit bratrům, má dluh na poplatcích 116 fl. a prosí vrchnost, aby mu jednu třetinu odpustila.

Trochtův mlýn v polovině minulého století koupil mlynář Karel Pavlacký, který se zde přistěhoval z osady Ruchovce, patřící k obci Horné Srnie. Mlýn měl dřevěné stavení, které pak syn mlynáře, Petr Pavlacký kolem roku 1939 přestavěl a zmodernizoval. Při mlýnu byla i menší pila, k jejímuž pohonu bylo používáno mlýnského kola.

Mlýn „Vaška Mlynaříů aneb Zymka“, uváděný v 17. století, byl i později v držení rodu Zimků. Stával v dolní části obce a měl č. d. 122. Zanikl ve 30. létech našeho století. Bylo to staré stavení, dřevěné, jednoduché zařízení a patrně nestačil konkurenci mlýnu Pavlackého a Kurtinova ve Dvořisku.

Mlýn, uváděný r. 1670 jako Martina Kožušků, byl podle všech předpokladů totožný s bývalým mlýnem ve Dvořisku. Když r. 1670 tři největší grunty v místech dnešního Dvořiska odebrala broumovská vrchnost pro sebe /majitelé byli zabíti, nebo odvedeni r. 1663 Tatary/ a udělala z nich panský dvůr, byl do něj zahrnut i tento mlýn. V polovině min. století, po zrušení dvora a jeho rozdělení mezi sedm sedláků, byl mlýn jednou z usedlostí a měl č. d. 30. Na tomto mlýně je uváděn v dokladech rod Zvonků, Filáků a naposledy Kurtinů. Posledním mlynářem zde byl Václav Kurtin. Mlýn zanikl po II. světové válce. U mlýna byla rovněž menší pila. Mlýn byl přestavován v letech 1723, 1858 a v r. 1920 byl přebudován na válcový. Budova mlýna byla v padesátých letech zbořena a stojí zde rodinný dům Emila Kurtina, poté dům koupil Milan Šuta.

Všechny naše mlýny byly poháněny „vrchní vodou“, tzn. že mlýnské kolo bylo zabudováno tak, aby vršek kola byl přibližně na úrovni hladiny přiváděné vody. Tím vlastně celé pohonné zařízení bylo v budově mlýna pod úrovní náhonu. Voda do náhonů byla přiváděna z říčky Senice od splavů, nebo jak se u nás říkalo „stavů“, na ní zbudovaných. Tyto splavy byly tři: Horní u „Podstavů“ /Ondrůš/, naproti Dvořiska a pod „Hrabčím“ /nebo také pod Rešem/.

Náhon ze splavu u „Podstavů“ vedl strouhou širokou 1,5 až 2m, 50 – 80 cm hlubokou vedle silnice, ale brzy u Bednařů kanálem přešel na druhou stranu a pokračoval k Ferákům /Surmař/, za školu, nad Kubiny /dnes Filák/ na mlýn ve Dvořisku. Tento splav byl zrušen při regulaci Senice kolem roku 1960 a přestavbou mlýna na rodinný domek byl zrušen i náhon.

Dle pamětníků býval náhon na Dvorský mlýn i ze Dvorského potůčku, na němž za dvořanskými staveními bývala vodní nádrž – rybník, která zadržovala vody potůčku pro potřeby mlýna. Tato nádrž byla při velké průtrži a následné povodni v roce 1840 zničena i s náhonem a od té doby sloužila k pohonu mlýna jen voda ze splavu Senice. Tam, kde býval tento rybník, je její místo i místo hráze v terénu ještě znatelné. Místu, kde bylo stavidlo pro náhon, starší lidé i teď říkají „na stávkou“.

Splav pro mlýn Trochtů, později Pavlacký (čp.108) býval na říčce Senici poblíž silnice u Dvořiska, naproti domu čp. 29 (Ladislav Hrbáček). Z něj vedla strouha – náhon za domky Beňů, Balejů a Zimků (v místech dnešního hřiště TJ Sokol), přibírala vody Juráčkova potoka a nad Koňářky (čp.101) přecházela kanálem silnici a vedla nad domky Koňářků, Sukupů, Juráňů ke mlýnu z horní strany. Poblíže stavení mlýna se rozšiřovala pro zadržování většího množství vody (když bylo málo vody), byla opatřena stavidlem a mlýn se pak spouštěl po nahromadění dostatečného množství vody v nádrži. Od mlýna pak odtékala strouhou do nedalekého Tarapkova potůčku, který za silnicí ústil do Senice. Splav a z převážné části i strouha zanikly v padesátých letech.

Voda na Zimkův mlýn byla přiváděna od splavu pod „Hrabčím“ pod dolním hostincem (Reisův). Náhon vedl vedle silnice a Klišové stodoly (zbořena) přešel na druhou stranu, kde přibral vodu Klišova potůčku a pokračoval k chalupám u Zimků (kovář), Škývarů a Slováčků na mlýn. Odtud byl odtok opět do Senice. Mlýn i splav byly zrušeny kolem roku 1935.

Mlýnské náhony sbíraly i nárazové vody při deštích a táních ze strání nad nimi. Zrušením těchto vodotečí, zvláště v místech pozdější zástavby, vznikaly problémy, co s touto nárazovou vodou, která najednou neměla kam odtékat a podmáčela pozemky v jejím okolí. Nadělalo to i dost zlé krve mezi obyvateli těchto míst a MNV. Posléze byla tato situace řešena vybudováním odtokových struh a kanálů v postižených místech.

Původně sepsal pan Josef Václavík, tehdejší kronikář obce

Poznámky: 1 1526, Knihy púhonné 13.fol.36 – uvádí K. Kobliha: Lhota Francova dříve Lhota Petrovská, Naše Valašsko roč.3, str. 128-133

2 Soupis držitelů usedlostí ve Fr. Lhotě /podklady pro Lánský rejstřík/ ze dne

6.8.1670. Opis z orig. Dr. R. Matějček Brno
3. StOA Nitra, IT Brumov, Inst.Francova Lhota, kart.32/1006, opis z orig. Dr. Baletka
OA Vsetín

Držitelé mlýnů ve Francově Lhotě

Mlýn Zimkův:

1670- Vašek Mlynářů neb Zymek....“

Z dalších let jsem zmínky o Zimcích v souvislosti s mlýnem nezjistil až do r.1820, kdy v soupisu domů je na číslech domů, čp.122 uváděn Brlica Jura, domkař /nic o mlýnu/ na čp.123 Zimek Václav /selský dům/, na čp.124 rovněž Zimek Václav /selský dům – snad syn prvního/ opět nic o mlýnu.

V obecní matrice /podle č.domů/ je na čp.124 uveden Zimek Josef, nar. 31.12.1889 s manželkou Františkou, roz. Filákovou, nar. 6.3.1894 sezdání byli 25.11.1913. Tento Josef Zimek, kterému se přezdívalo „Horníků“ byl skutečně vyučený mlynářem a také byl posledním známým mlynářem na tomto mlýnu, který kolem roku 1935 zanikl.

Po 2. světové válce odešel Josef Zimek do pohraničí /Znojensko, Bantice/ a tam i později zemřel.

Mlýn ve Dvořisku:

1670 – Martin Kožušků má mlýn o jednom složení...

Kolem tohoto roku – přesněji r.1667 – brumovská vrchnost utvořila ze tří usedlostí panský dvůr. Šlo o usedlosti Matouše Janičaty zvaného Fojt, Mikuláše Školadů – oba grunty po 90 měřicích a část usedlosti Lukáše Sábílka, celkem 225 měřic. Mlýn i s vodní nádrží a náhonem z ní vedoucí spadal do těchto pozemků, proto pak patřil do panského dvora

1749 – Dvůr /i s mlýnem/ patří hraběti Walldorfovi. Později byl rozdělen mezi 7 usedlíků (1768).

1820 – v seznamu domů v obci je na č.30 uveden Jura Zvonek, mlynář, měl dům o jedné světlici, 1 komín, platil daně 20 kr. Na téže čísle je ještě uveden Tomáš Zvonek, rovněž mlynář, měl jednu světlici, bez komína, platil rovněž 20 kr. daně. Titíž jsou uvedeni v seznamu pozemků z téhož roku a oba drželi stejnou výměru půdy – 36 kusů polí, o výměře 11 jochů 1376 sáhů. Jura i Tomáš Zvonkovi jsou uvedeni i v pozdějším seznamu domů z r.1828, oba na č.30.

1880 – na mlýně č.d. 30 je Josef Filák, nar. 3.8.1853. Oženil se dne 18.9.1888 s Františkou Martinů ze Všeminy /nar. 8.3.1863/. Měli 4 děti – děvčata. Josef Filák zemřel 12.10.1920. Na mlýně zůstala nejstarší dcera Františka Filáková, nar. 7.5.1889, k níž se dne 12.10.1910 přiženil Václav Kurtin z Francovy Lhoty č.26, nar. 23.12.1882 a převzal mlynářskou živnost. Mlýn byl v provozu až do zrušení drobných mlýnů v padesátých letech 20. století.

Mlýn Trochtů – Pavlacký:

Fasse z r.1749 – Francova Lhota – mlýn na nestálé vodě, držitel Jura Trochta, měl 4 kusy pole o výměře 41 měřic, 26 měřic úlehlí starých 6 roků, 3/8 měřice zahrady, z luk sklízel 3 fůry sena. V Josefínském katastru z let 1788-90, kdy už bylo zavedeno číslování domů, měl mlýn č.d.108 (dodnes), je zde uveden Václav Trochta. Měl pole 5 jochů, 11 sáhů. V seznamu domů z roku 1820 je na č.108 uveden Trochta Karel domkař. V seznamu pozemků z téhož roku jsou na č.d. 108 uvedeni Trochta Václav a Trochta Matouš, každý má po 7 kusech polí, se stejnou výměrou 2 jochy, 760 sáhů. V seznamu domů z roku 1828 jsou titíž, ale jako domkaři.

V druhé polovině 19. století přichází do Francovy Lhoty mlynář Karel Pavlacký. Přišel z Horného Srnia, osady Rajchovec. Patrně koupí získává Trochtův mlýn. Oženil se s Celestýnou Kašpárkovou, dcerou místního učitele, roku 1877. Měli tři děti, při porodu třetího dítěte však manželka Celestýna zemřela (1883). Dne 19.4.1884 se Karel Pavlacký

oženil podruhé. Vzal si Františku Tarabovu z Francovy Lhoty, nar. 9.12.1868. Z tohoto manželství měli 8 dětí. Mlynář Karel Pavlacký zemřel 11.11.1917, jeho druhá manželka jej přežila o 39 let, zemřela 10.1.1956. Po otci převzal mlýn syn Petr Pavlacký, který mlynařil až do zrušení drobných mlýnů v padesátých letech tohoto století. Kolem roku 1938-39 staré dřevěné stavení zbořil, vystavěl novou zděnou budovu, kamenný mlýn přebudoval na válcový. Při mlýnu byla i jednoduchá pila na vodní pohon. Petr Pavlacký zemřel 19.11.1964. Budova mlýna stojí dodnes.

Přepsáno 8.8.2014